

You have downloaded a document from

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers,
research institutes, and various content providers

Source: Slovo o

Reflections on

Location: Bosnia and Herzegovina

Author(s): Dario Terzić

Title: PLAVO, CRVENO I ZELENO – INTERAKCIJE U MOSTARSKOM REALITETU
BLUE, RED AND GREEN-INTERACTIONS IN THE MOSTAR'S REALITY

Issue: 5/2022

Citation style: Dario Terzić. "PLAVO, CRVENO I ZELENO – INTERAKCIJE U MOSTARSKOM REALITETU". Slovo o 5:741-758.

<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1093583>

Dario TERZIĆ

UDK 316.334.56
159.937.515.5

Izvorni naučni rad

PLAVO, CRVENO I ZELENO – INTERAKCIJE U MOSTARSKOM REALITETU

SAŽETAK

U vezi s bojama se ne treba svađati. Latinska izreka u originalu glasi: „De gustibus et coloribus non est disputandum. Kod nas je najčešće u upotrebi izreka „O ukusima ne treba raspravljati“ (boje kao pojam su izostavljene). Riječ je o tome da je oblik *disputandum* u starom latinskom govoru značio svađati se, a ne diskutovati, raspravljati (kao što se danas prevodi).

Kromatika, kao grana komunikologije, tek je u razvoju. Do sada smo ovu pomalo neobičnu naučnu disciplinu susretali uglavnom u marketingu, psihologiji komuniciranja i sličnim podoblastima. Razumijevanje boje kao simbola jedino je i moguće apstrahovanjem značenja na višem kognitivnom i konotativnom nivou. Mi vidimo boje, ali ih svrstavamo u kategorije prema pravilima svoje društvene grupe, svoje kulture. Boje se ne mogu analizirati izvan konteksta kulture, vremena i prostora. Istraživanja pokazuju da 87% informacija iz okruženja primamo vidom, 9% sluhom, a 4% ostalim čulima.

Svrha ovoga rada determiniše se u davanju doprinosa razumijevanju dinamike kodiranja, a naročito dekodiranja *kromatskih* poruka u sredinama u kojima je interpersonalna komunikacija otežana. Dekodiranje pojedinih boja u aktuelnoj zbilji Mostara bilo je veliki izazov.

Ključne riječi: mostarska stvarnost, kromatika, zeleno, plavo, crveno, socijalni daltonizam.

UVOD

Ovaj rad samo je dio istraživanja koje traje duže od šest godina a čiji je zadatak da identificira konfliktualne boje u gradovima u tranziciji, odnosno podijeljenim gradovima. Kako je i Mostar dio te velike priče, pokušat ću predstaviti tek neke od efekata, pokazatelja i indikatora igre boja u svakodnevnoj komunikaciji jednog takvog grada.

Ključ dobrih međuljudskih odnosa u jednom gradu je komunikacija. Za dobru je komunikaciju bitan sadržaj poruke. Poruke koje stižu do nas mogu biti govorne, zvučne ili slikovne. Važan element slikovnih pouka, svakako je boja. Boja govori i mi se, kao što tvrdi Giovanni Piana, moramo potruditi da razumijemo što nam to ona govori (Piana; 1996:35). Boja je znak, boja je simbol, boja je signal (Trstenjak; 1978:151) U teoriji i praksi često dolazi do izjednačavanja pojmova znak, simbol, kôd...Boja se pojavljuje ikao znak, kôd, simbol pa je stoga možemo proučavati i u okviru semiotike kao opće znanosti o znakovima i simbolima. Znak je sve što proizvodi značenje, znakovi proizvode više njih, ne samo jedno po znaku. Konotaciju znaka čini zbir svih njegovih mogućih *označenih*. U želji da napravi jasnu distinkciju između pojmova semantika i semiotika, Eco tvrdi da svako proučavanje znakovnih sistema koje nije zavisno o lingvistici jeste u stvari semiotičko proučavanje (Eco; 1979:30). Zadatak semiotike je, kako drži Eco, da proučava kodove kao kulturalne fenomene. Kôd je, najjednostavnije rečeno, skup znakova koji se koriste u komunikaciji.

TUMAČENJE BOJA

Savremeni lingvisti otkrivaju postojanje tzv. gramatike boja. Kao što svaki jezik ima gramatiku koja važi za sve govornike i koja se uči, slično tome – u jednoj kulturi vrijede određena pravila za boje i ta pravila se usvajaju na isti način kao što se uči jezik.

„Boje su zavežljaji distinktivnih osobina i kompleksi nabijeni metaforičkim značenjem“ (Van Leeuwen; 2012:7).

SLOVO O MOSTARU

Koje su nam vještine potrebne da bismo neku boju mogli protumačiti, analizirati, razumjeti?

Schleiemacher naglašava da je vještina razumijevanja potrebna ne samo u odnosu na tekstove, već i u općenju sa ljudima.

Goldman uočava kako iste ili slične činjenice u različitim kontekstima mogu imati potpuno suprotna ili različita značenja, te da njihovo proučavanje ima vrijednost samo ukoliko je uključeno u dinamičku cjelinu društvenih i historijskih zbivanja čiji su dio (Goldmann; 1862:22). Crvena boja će u jednom društvenom kontekstu biti shvaćena kao simbol komunizma, a u nekoj drugoj situaciji ona je jedna od osnovnih boja sa hrvatske zastave i sl.

U ovom istraživanju koje je pokušalo prodrijeti u neke dinamike konfliktne kromatske komunikacije u Mostaru, kao podijeljenom gradu, tri su se boje pokazale kao vrlo simptomatične - crvena, plava i zelena.

U kolektivnom imaginariju ovog grada u predratnom periodu dominirali su: Crveni Mostar, plavo nebo hercegovačko, zelena Neretva. Grad kao prostor ima i svoja kromatska obilježja: jedno od njih jeste i boja tablica na kojima su ispisani ulični brojevi. Ove tablice obilježavaju jedan teritorij, čine ga prepoznatljivim, specifičnim. U većini gradova su te tablice jednoobrazne, tj., iste boje za cijelo gradsko područje.¹

U Mostaru su adrese, odnosno ulični brojevi nekoć ispisivani skoro isključivo na plavim limenim tablicama. U jednom dijelu Mostara danas prevladavaju crvene tablice, a u drugom se mogu vidjeti i zelene. Obilježavanje prostora uz pomoć kromatskih kodova nova je sadašnjost mostarska.²

- 1 U pojedinim gradovima postoji i diferencijacija po boji tablica. U Đenovi i Savoni na ulazima u stambene objekte su crne tablice, a na trgovinama (najčešće) crvene. U Firenci, pak, možemo vidjeti plave tablice na stambenim objektima i crvene na trgovinama. U Češkoj i Slovačkoj imamo dvojne sisteme – svaka građevina ima dvije tablice s brojem: *číslo popisné* u Češkoj odnosno *ousúpisné číslo* u Slovačkoj je crvene boje i to je takozvani katastarski broj, broj čestice. Istovremeno postoje i *číslo orientační* koji su crne ili plave boje i odgovaraju sistemu kojim se obilježavaju stambene jedinice svugdje u Evropi
- 2 Skupština Hercegovačko-neretvanskog kantona je, na sjednici održanoj 28.06.2013. godine donijela „Zakon o načinu označavanja i evidentiranja naseljenih mjesta, ulica, trgova i kućnih brojeva“. Ovim zakonom je određena veličina tablica, način ispisivanja broja, ali ne i boja tablica.

Jedan od najboljih primjera kako se bojama može reći „mi smo drugačiji“, odnosno „mi želimo biti drugačiji“ jeste slučaj nekadašnjeg fudbalskog kluba „Bjelopoljac“ iz periferijskog naselja Bijelo Polje. Taj klub je postojao i prije rata a njegove boje su bile bijela i crvena. Armija BiH je 30.06. 1993. ušla u veći dio bijelopoljske kotline, ta je zona podijeljena na dva dijela tako da danas već u naselju Potoci imamo vidljivu podjelu na hrvatski i bošnjački dio. Upravo tu u Potocima, na udaljenosti od nekih 500 metara danas se nalaze dva „Bjelopoljca“, jedan je bošnjački, drugi hrvatski. Svako od njih ima svoj stadion. Razlika je više nego vidljiva: „bošnjački“ stadion dobio je „izrazitu“ zelenu boju, dok stadion hrvatskog kluba krasi plava i crvena.³

NACIONALNI DALTONIZAM

Crvenu, plavu i zelenu boju povezuje i daltonizam.

Englez John Dalton je daleke 1794. godine dao prvi naučni opis daltonizma. Dalton je „bolovao“ od deuteranopije. Deuteranopija predstavlja neosjetljivost na zelenu boju, protanopija na crvenu, a tritanopija na plavu boju (Sharpe, Stoskman, Jagle; 1999:17). U našem istraživanju posebno mjesto zauzima upravo osjetljivost na ova tri kromatska koda.

Pokušavalo se do sada boriti protiv daltonizma na različite načine; pojedine forme ovog poremećaja moguće je staviti pod kontrolu posebnim softwareom, dok neki drugi oblici iziskuju i specijalne leće. Pojedinci se podvrgavaju kirurškim operacijama i u tim slučajevima je zabilježen ograničen uspjeh. Najnovija tehnologija putem iPhone-a i iPad-a nudi simulaciju i ispravku diskromatskog vida.

Svjedoci smo danas, također, pojave koja bi se mogla nazvati „socijalni daltonizam“. Kao što postoji anatomske daltonizam koji je urođen i mehanički, možemo reći da postoji i socijalni daltonizam, kod kojeg

3 Pošto je časopis štampan crno- bijelo, nismo bili u mogućnosti da fotografijama dočaramo te diverzne kolorite.

SLOVO O MOSTARU

je percepcija boja iskrivljena na jedan drugačiji način. Riječ je o (ne) svjesnom odbijanju jedne boje, negiranju onoga što ona jeste, stavljanju te iste boje uglavnom u negativne kontekste. Ljudi tu boju vide – ponekad se prave da je ne vide, a u neki slučajevima je preziru. U mostarskoj svakodnevici brojne su mini epizode takvog izražavanja stava prema bojama – izbjegavanje stolice u restoranu jer je „previše plava“, kidanje smrtonosnice „samo zato što je zelena“, izrugivanje crvene kao šejtanske i komunističke boje itd.

Svako od nas ima pravo da jednu određenu boju voli, ili da je ne voli. Mi sami određujemo koje boje (ne) želimo imati u svome domu, u svom ormaru. U svom malom svijetu svakome je dozvoljeno da svoju stvarnost boji onako kako mu dogovara. U socijalnoj interakciji, međutim, do pojedinca stižu informacije o poželjnim i nepoželjnim bojama. Stvaraju se animoziteti, dolazi do komunikacijskog konflikta, nerazumijevanja, informacijskog šuma. Naš netolerantan odnos prema nekoj boji, od izbjegavanja te boje, prelazi u mržnju ili u agresiju (čupanje trave ili razbijanje zelenih semaforskih lampi u Glazgovu)⁴, cijepanje

4 Ovaj škotski centar je u priči o podijeljenim gradovima skoro zaboravljen. Naime, ljudi uopće vrlo malo znaju o Glazgowu i o njegovom stanovništvu. U Glazgowu postoje četvrti koje međusobno uopće ne komuniciraju; izgledaju kao prava mala geta, a ono što ih posebno izdvaja jeste drastična razlika u koloritu. Upravo je Glazgow najbolji primjer kako i koliko su boje jako oružje u jednom komunikacijskom konfliktu, koliko one isključuju, navode na netoleranciju i mržnju. *East End* je već odavno degradirana zelena četvrt. U ovoj četvrti je sve zeleno. Postoj i „opravdanje“ zašto je to tako. Glavni razlog zašto ovdje toliko vole zelenu boju jeste što ona asocira na zastavu Republike Irske. Zelena boja, koju na zastavi nalazimo uz bijelu i narandžastu se ponekad kombinuje i sa bijelim prugama – (dresovi *Celtica*). Ova boja dominira središtem *East end*a, kvarta poznatog pod nazivom *Barras*. Zanimljivo je fotografisati ovaj kvadrat u kojem je zelena boja dominantna. Na gradskoj tržnici kao i svugdje na ulicama prevladava zelena boja – kiosci, prodavnice *fish and chips* itd. Kafići u *East End*u su skoro uvijek zelene boje i nose eksplicitna imena: *Celtic park*, *The Emerlad Isle*, *Bairds Bar*. Strancima se preporučuje da izbjegavaju garderobu plave boje kada krenu u ovaj dio grada. Ovdje se prodaju i trobojnice sa Chegevarinim likom, samo što i *Che* sada dobiva novo, zeleno lice.

Sasvim drugačija situacija je u protestantskom Larkhallu gdje je zelena boja omražena. Nekoliko puta je policija privodila grupe pijanih mladića koji su spaljivali zelene travnjake. Dvije stotine pet „zelenih semafora“ je polomljeno u periodu od 2004. do 2007.

zelenih smrtovnica u zapadnom Mostaru ili izrugivanje onim crnim u istočnom dijelu Mostara.

Javlja se kromofobija kao novi civilizacijski poremećaj. Taj neki novi daltonizam može biti isključivo nacionalni (jednu boju asociramo isključivo uz jednu naciju) ali i ideološki. Jadranka Kosor je u Hrvatskoj prizivala strah od crvenoga, a u Sloveniji pokušavaju ovu boju udaljiti sa svih nacionalnih obilježja.⁵ Na uniformama slovenskih sportskih reprezentacija crvena se boja zamjenjuje zelenom.

Difuzija boja u podijeljenim realitetima prolazi kroz različite transformacije, te u jednom dijelu podijeljenog grada nalazimo zastave jedne, u drugom neke druge boje. Natpisi na školama također mogu biti „šareni“. U Mostaru je vidljiva još jedna kromatska podjela. Ne znam da li je možemo nazvati kromatskom podjelom života i smrti, ali u svakom slučaju zastupljenost osmrtnica jedne boje varira od jednog predgrađa do drugog. I prije rata u Mostaru su se mogle vidjeti (podjednako) zelene i crne smrtovnice (plavih je uvijek bilo manje u odnosu na ove dvije boje). Česte su u to vrijeme bile i crvene smrtovnice (ako je riječ o članovima Saveza komunista, odnosno prvoborcima). Danas je crvenih smrtovnica još manje i uglavnom je riječ o antifašistima, aktivistima isl.). Ostale su prevladavati zelene i crne. Dok su prije rata te dvije boje bile skoro podjednako zastupljene u svim dijelovima grada, (bar u centru grada nisu postojala isključivo muslimanski, srpski ili hrvatski kvartovi) danas imamo zone sa dominantnim zelenim, odnosno dominantnim crnim smrtovnicama. Kako je došlo do podjele grada po nacionalnom (i vjerskom) kriteriju, tako je i došlo i do kromatske podjele smrtovnica. Malo je onih koji će smrtovnice svojih najbližih postaviti na oglasna mjesta u drugom dijelu grada. Ništa neobično – možemo zaključiti. Situacija ipak postaje „neobična“ kada dolazi do rušenja „novonastalih“ pravila, do razbijanja već nastalog kromatskog poretka. Ljudi se navikavaju samo na jednu boju, na jednu vrstu smrtovnica, navikavaju se na „naše smrtovnice“, tako da im smrtovnice druge boje smetaju, one ih

5 <http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/151111/Kosor-plasi-crvenom-a-to-je-boja-hrvatske-zastave-i-grba.html>

SLOVO O MOSTARU

provociraju. Reakcije mogu biti vrlo neprimjerene (od šaranja, kidanja do pljuvanja po smrtovnicama). Koliko je ta kromatska podijeljenost vidljiva govore i sljedeći podaci: postotak crnih smrtovnica u zapadnom dijelu grada iznosi 84%, a u zapadnom 30%, istovremeno zelenih je smrtovnica u istočnom dijelu grada 64% a u zapadnom 14%.

Boja se ponekad ponaša kao pravi medij. Dovoljno je promijeniti boju da bi se promijenio smisao poruke. Najjednostavniji primjer za to nam je obična zastava: bijela zastava ima jedno značenje, ako je za Prvi maj obojimo u crveno, sigurno da nosi drugu poruku; ako je na nekom vjerskom skupu obojimo u zeleno, i poruka će biti drugačija. Ako jedna takva zelena zastava u svatovskoj povorci „prođe“ Bulevarom, koji je crta razdvajanja u gradu Mostaru, postoji mogućnost da će ona u očima hrvatskih građana biti shvaćena kao provokacija. Ne tvrdimo da jeste, ali kažemo da postoji mogućnost. Dovoljno je crvenu kocku sa šahovnice zamijeniti bijelom i dobiti modificiranu poruku (od „hrvatskog“ do „ustaškog“).

BOJE I POEZIJA

Prvo tumačenje boja kao psihološkog fenomena dao je i Goethe u naučnom djelu „Učenje o bojama“ – čulni utisak boje on povezuje sa određenim dojmom dok je subjektivni utisak boje uslovljen objektivnim, tj. fizičkim zakonom svjetlosti.“Vintgeštajn (Wittgenstein) to razumije drugačije. Po njemu su boje manje fizički i psihički problem, a više filozofski, zaključuje Mirjana Popović⁶

Boje mogu biti i fizički, psihički i filozofski problem, u svom totalitetu one jesu i komunikološki fenomen. Plava boja pjesmama daje privid melankolije koja se može usporediti s filozofima Nietzscheom i Schopenhauerom (Kandinski; 1999: 186). Kandinski navodi da je plava boja suprotna žutoj, ima silazan ton u beskonačne dubine, asocira na ton flaute (ako je ton svijetloplav), na violončelo (ako je ton tamniji) i na koncu

6 v. Popović, M. *Zbornik radova Naučni skup Slovo o Aleksi Šantiću, Antunu Branku Šimiću i Zuki Džumburu*, 24. i 25.04. 2014 FHN Mostar

na kontrabas u kojem se mogu osjetiti dubine plavog. Zelena je boja, tvrdi on, dobro uravnotežena i odgovara srednjim i širokim tonovima violine, dok crvena podsjeća na snažne udarce bubnjeva. U narodu se zelena boja smatra bojom nade, crvena bojom čežnje, ljubavi, osjećaja, žuta bojom ljubomore. Ekvivalent tomu može se naći i u ekspresionističkom pjesništvu. Boje mogu izazvati kako fizičke tako i psihičke reakcije. Fizičke reakcije su osjeti poput hladnoće i topline. Ta se iskustva uče, usvajaju. (Kandinski; 1999: 164). Što se tiče psihičkog djelovanja boje "tu se očituje psihička snaga koja izaziva duševnu vibraciju" (Kandinski; 1999: 165). Boje dobivaju okus i miris, razvijaju se sinestezije.

Postoje li i u poetskim tekstovima neki mali „Da Vinci“ kodovi? Možda nam pjesnici izborom boja u svojim pjesmama žele poslati tajnu poruku? Ko je sposoban otkriti i razotkriti takve poruke? Analizirali smo poezije koju su potpisali neki od najpoznatijih pjesnika u regionu i pokušali odgonetnuti je li i njihova poezija na neki način „šifrirana“. Analizirali smo poeziju pjesnika koji su se u našoj anketi (o njoj nešto više u nastavku ovog teksta) dokazali kao omiljeni pjesnici Mostaraca. Latića smo izabrali kao jednog od poznatijih bošnjačkih pjesnika srednje generacije.

Omiljeni pjesnik	Ukupno
Aleksa Šantić	36%
Mak Dizdar	20%
A.B. Šimić	14%
Tin Ujević	12%
Mika Antić	07%
Vesna Parun	03%
Ivo Andrić	03%
Ostali	05%

Dr. Mirjana Popović je analizirala Šimićevu poeziju.⁷

⁷ Pregledano je po tridesetak nasumice odabranih pjesama svakog od navedenih pjesnika, jedino smo kod Šantića evaluirali cijelu jednu zbirku kako bi smo utvrđeni nedostatak zelene boje u prvoj fazi istraživanja potvrdili na što većem broju analiziranih primjera.

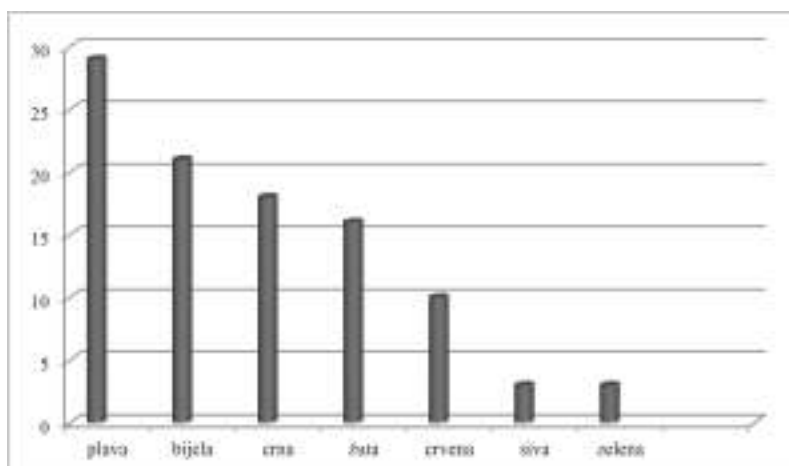
SLOVO O MOSTARU

„U zbirci *Preobraženja* Šimić je nadgradio ličnu impresionističku fazu duhovnom simbolikom i novim konceptualnim doživljajem boja. Koristio je bijelu, crnu, crvenu, plavu, žutu i zelenu boju dok su zlatna, srebrena i sve više nijanse i ekspresivne zamjene osnovnih boja.“ (Popović; 2014:215).

ZASTUPLJENOST BOJA U ANALIZI SABRANIH PJESAMA A. B. ŠIMIĆA

Izdvojeno 326 sintagmi sa leksičkom komponentom boje: plava (ili modra) – 29%, bijela – 21%, crna – 18%, žuta/zlatna – 16%, crvena – 10%, siva – 3% i zelena – 3%

Kod Šimića dominira plava boja (modra), zatim slijede leksička polja bijele, crne, crvene i žute boje dok najmanju frekvenciju imaju siva i zelena.

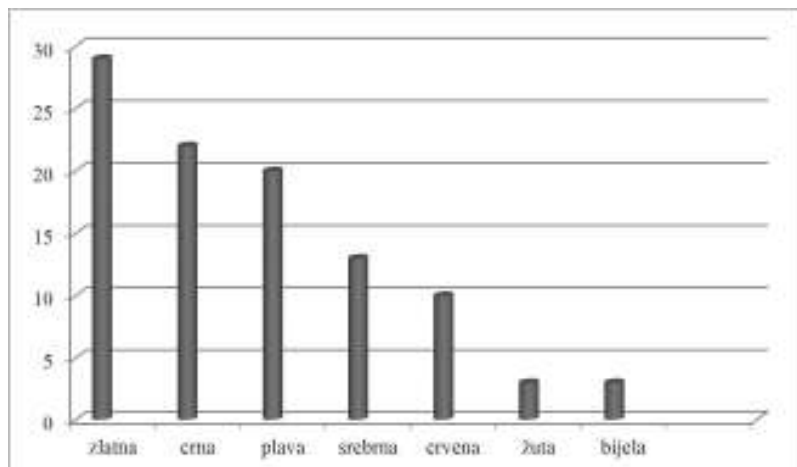
Grafika 1: Šimić

Pjesnike, čiju smo poeziju htjeli „detektirati“, nismo izabrali tek slučajno. Njihova imena su također proizašla iz naše ankete. Među naša tri prijedloga našli su se: Mak Dizdar, Antun Branko Šimić, Aleksa Šantić, dok su i ispitanici mogli dati svoje prijedloge tako da smo na ovaj

ZBORNİK RADOVA

spisak kasnije uvrstili i Tina Ujevića, Miku Antića, Vesnu Parun te Ivu Andrića (mada smo predlagali isključivo pjesnike).

U poeziji Alekse Šantića zastupljenost boja je: zlatna – 28,9%, crna – 21,7%, plava – 20,2%, srebrna – 13,04%, crvena – 10,14%, žuta – 2,9% i bijela – 2,9

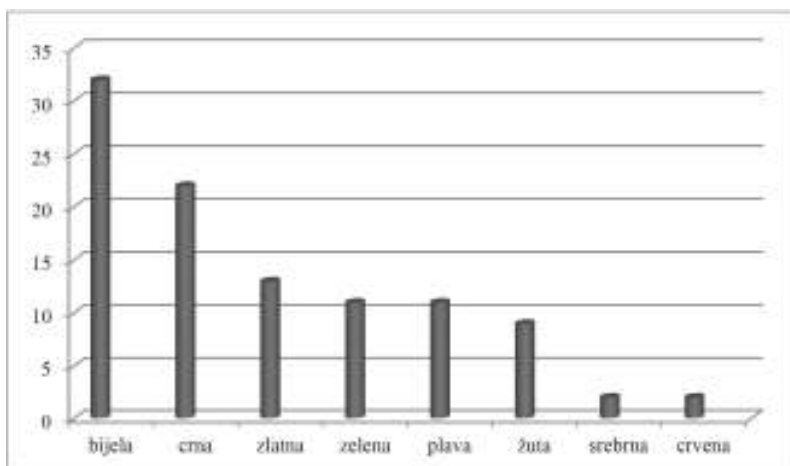
Grafika 2: Šantić

Ono što je posebno zanimljivo jeste da u cijeloj ovdje analiziranoj zbirci poezije Alekse Šantića zelena boja se ne pojavljuje niti jednom.⁸

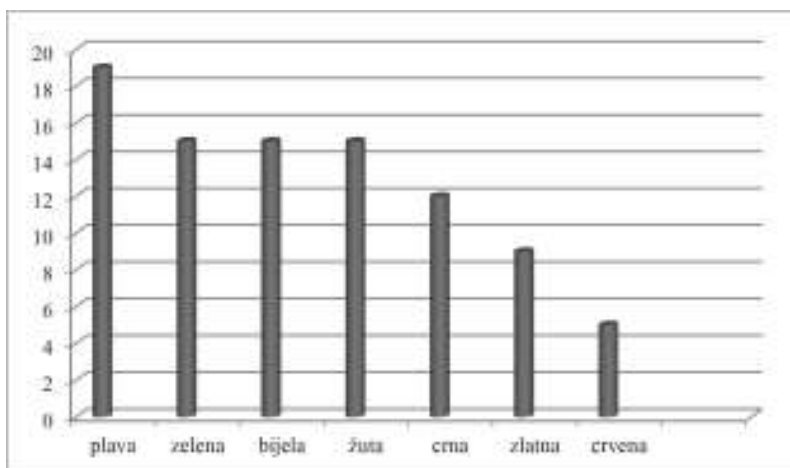
Zastupljenost boja u poeziji Maka Dizdara je : bijela – 31,91%, crna – 21,2%, zlatna – 12,76%, zelena – 10,63%, plava – 10,63%, žuta – 8,5%, srebrna – 2,12% i crvena – 2,12%.

⁸ Izabrane pjesme, Diogen http://www.diogenpro.com/uploads/4/6/8/8/4688084/aleksa_antiizabrane_pjesme.pdf

SLOVO O MOSTARU

Grafika 3: Mak Dizdar

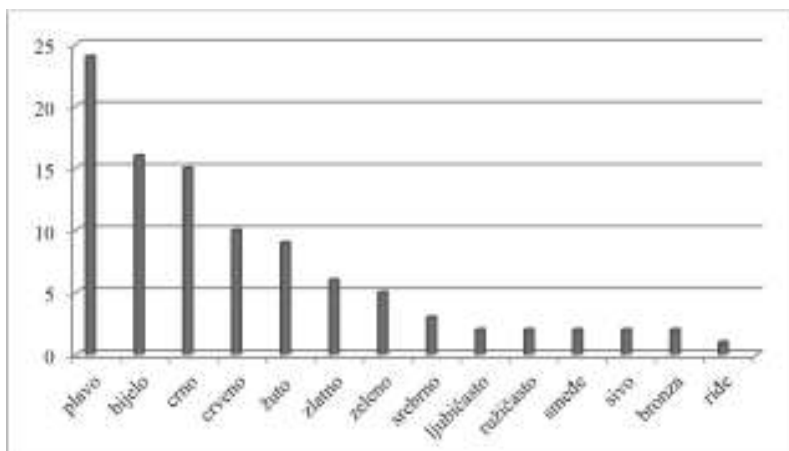

Grafika 4: Latić

U poeziji Džemaludina Latića najzastupljenija je plava – 19 %, slijede: zelena – 15 %, bijela – 15 %, žuta pet – 15 %, crna – 12 %, zlatni – 9 % i crvena – 4 %.

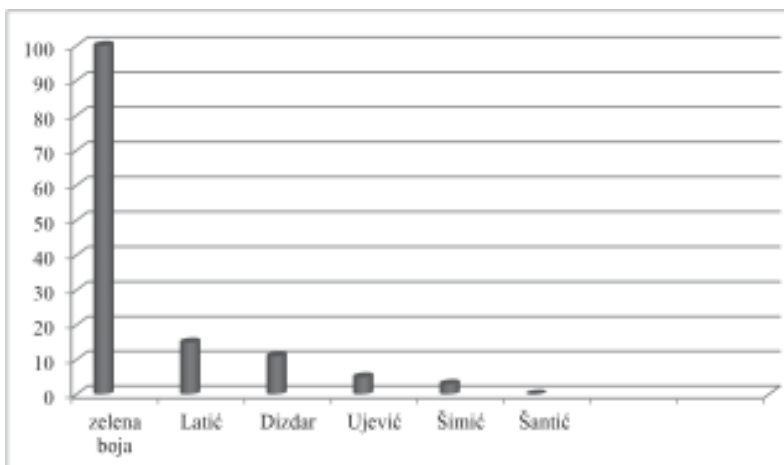
Plava je najzastupljenija i u poeziji Tina Ujevića sa – 24 %. U Ujevićevoj poeziji zastupljena je i bijela – 16 %, te crna – 15 %, crvena – 10 %, žuta – 9 %, zlatna – 6 %, zelena – 5 %, srebrna – 3 %, ljubičasta – 2 %, ružičasta – 2 %, smeđa – 2 %, siva – 2 %, bronza – 2 % i riđa – 1 %.

ZBORNİK RADOVA

Grafika 5: Ujević

Boje koje najčešće srećemo kod omiljenijih domaćih pjesnika su plava, bijela, crna i zlatna. U poeziji A. B Šimića dominira plava, slijede je bijela i crna. Bijela je omiljena boja Maka Dizdara; odmah potom u poeziji ovog pjesnika slijede crna i zlatna. Zlatna dominira kod Šantića koji svoje stihove često boji i u bijelo i crno, ali nikada u zeleno. Ujevićeve tri „top boje“ su plava, bijela i crvena. U poeziji Džemaludina Latića dominiraju plava, zelena i bijela boja.

Grafika 6: zastupljenost zelene boje

SLOVO O MOSTARU

Boje koje najčešće srećemo kod omiljenijih domaćih pjesnika su plava, bijela, crna i zlatna. U poeziji A. B Šimića dominira plava, slijede je bijela i crna. Bijela je omiljena boja Maka Dizdara; odmah potom u poeziji ovog pjesnika slijede crna i zlatna. Zlatna dominira kod Šantića koji svoje stihove često boji i u bijelo i crno, ali nikada u zeleno. Ujevićeve tri „top boje“ su: plava, bijela i crvena. U poeziji Džemaludina Latića dominiraju plava, zelena i bijela boja.

I dok su crvena i plava boja manje-više podjednako zastupljene u poeziji svih nabrojanih pjesnika, u slučaju zelene boje dobijamo i neke vrlo indikativne podatke. Najzastupljenija je kod Latića i Dizdara, zatim kod Ujevića i Šimića, dok je kod Šantića uopće nema.

Pjesnički jezik poznaje svoje simbole, znakove, kodove. U kolokvijalnom jeziku mostarske kotline zavladała je neka nova leksika, koja ponekad predmete i pojave opisuje pejorativnim izrazima: plava vlaška, balijska zelena, „šejtanska“ ili „komunjarska“ crvena. (ovisno o situaciji)

OMILJENE BOJE MOSTARACA

Michel Pastoreau tvrdi da boje, ipak, nemaju 100% univerzalna značenja i da ih se treba tumačiti u kontekstu vremena, prostora, ideja. (Pastoreau; Predavanja u Louvru: 2.12.2012. i 6. 12. 2012.). Vidjeli smo već na brojnim primjerima navedenim u ovom tekstu na koje načine stanovnici Mostara ponašaju prema određenim bojama.. Pokušali smo, stoga, posredstvom ankete istražiti kakva su njihova osjećanja, rezonovanja ili tumačenja boja.

Ovo istraživanje ima svoju posebnu dinamiku jer je riječ je o nečemu specifičnom što nije uvijek manifestno, riječ je o kodovima, pa je i proces dekodiranja prilično kompleksan i dugačak.

Istraživanje je provedeno na uzorku od 200 građana Mostara (po 100 iz oba dijela grada – studenti, srednja dob i stariji – preko 60. godina). Anketa nam pomaže da saznamo koliko su ljudi u jednom (podijeljenom) gradu uopće svjesni utjecaja boja u svakodnevnome

ZBORNİK RADOVA

komuniciranju. Pokušali smo saznati koje su to omiljene boje, a koje su „najomraženije“; koje boje izbjegavamo pri odabiru automobila, fasade na stambenom objektu, ili garderobe; kakav je odnos pojedinaca prema zelenoj, plavoj, crvenoj boji.

Posmatramo li grad u cjelini, onda možemo reći da Mostarci podjednako vole plavu i crvenu. Od osam boja koliko se ukupno našlo na listi preferenci, ove dvije su najomiljenije sa po 24 %. Na trećem mjestu je crna sa 16 % te zelena sa 12%.

U zapadnom dijelu grada omiljena je plava boja (34 posto), slijede: crna 22 %, crvena 20 %, zelena 16 %, potom bijela, žuta i ljubičasta. Na zapadu je crna omiljenija od crvene.

U istočnom dijelu grada najpoželjnija je crvena sa 33%, a slijede: plava - 24%, crna - 20% te zelena - 18%.

Ako sagledamo razmišljanja i osjećanja ispitanika iz cijelog grada, dobit ćemo odgovor da je Mostar pretežno siv. Stanovnici istočnog Mostara svoj grad vide zeleno, a zapadni Mostar rezultira sivo – plav.

Među anketiranim gimnazijalcima (hrvatski program) 75 % njih ne bi kupilo auto zelene boje, 20 posto ne bi kupili žuti automobil, dok ih je pet posto neodlučno. Ovo pokazuje izvjestan animozitet prema zelenoj boji (bar kada je riječ o mladim ljudima i izboru boje automobila).

Umjesto nekakvog posebnog zaključka spomenut ćemo samo najčešće asocijacije koje naši anketirani povezuju sa ponuđenim bojama, a one su: zelena – priroda, proljeće, voda, trava, odmor, mir, zdravlje, blagostanje, islam, nezrelost, SDA; plava – more, nebo, beskraj, sigurnost, svježina, toplo, tolerancija, ljeto, uniforma; crvena – ljubav, strast, jabuka, ruža, Velež, revolucija, haljina, komunizam, ljetnja, vatra.

ZAKLJUČAK

U novijoj mostarskoj zbilji tri se boje dodiruju, isprepliću te ponekada i konfrontiraju. Mostar je zbog svoje partizanske prošlosti nekada imao naziv i Crveni grad. Plavo nebo hercegovačko i zelena boja Neretve također su ostali u kolektivnom imaginariju ljudi ovih prostora.

SLOVO O MOSTARU

Adrese, odnosno ulični brojevi nekoć su ispisivani skoro isključivo na plavim limenim tablicama. U jednom dijelu Mostara danas prevladavaju crvene tablice, a u drugom se mogu vidjeti i zelene. Obilježavanje prostora uz pomoć kromatskih kodova nova je sadašnjost mostarska. Jedan prigradski nogometni klub prije rata je bio „obojen“ isključivo bijelom bojom, a danas na udaljenosti od nekih 500 metara imamo dva kluba s istim nazivom: jedan je dominantno zelen, drugi je obojen u crveno – plavo – bijelo. Građani su svjedoci necivilizacijskom ponašanju prema zelenim smrtovnicama na jednoj kao i crnim smrtovnicama na drugoj strani grada. Pjesnici oslikavaju Mostar bojama koje svjesno ili podsvjesno nose u sebi. Neke boje slučajno ili namjerno, nedostaju. U jednoj cijeloj zbirci Alekse Šantića zelena boja se ne spominje niti jedanput.

Moderna medicina poznaje tri tipa daltonizma: podrazumijeva neosjetljivost na plavu, drugi na zelenu, a treći na crvenu boju. Možemo govoriti o mostarskom socijalnom daltonizmu, ali na način gdje neosjetljivost prelazi u preosjetljivost.

BLUE, RED AND GREEN-INTERACTIONS IN THE MOSTAR'S REALITY

Summary

Chromatics, as a branch of communication science, is still developing. Until now, we have encountered this somewhat unusual scientific discipline mainly in marketing, psychology of communication and similar subfields. Understanding color as a symbol is only possible by abstracting the meaning on a higher cognitive and connotative level. We see colors, but we categorize them according to the rules of our social group, and our culture. Colors cannot be analyzed outside the context of culture, time and space. Research shows that 87% of information from the environment is received by sight, 9% by hearing, and 4% by other senses. The purpose of this work is to contribute to the understanding of the

dynamics of coding, and especially the decoding of chromatic messages in environments where interpersonal communication is difficult. Decoding certain colors in the current reality of Mostar was a big challenge.

Keywords: Mostar`s Reality, Chromatic, Green, Blue, Red, Social Daltonism

Literatura

- Barthes, R. (1967) *Elements of Semiology*, Hill & Wang, New York
- Barchelor, D. (2001) *Cromofobia, storia sella paura del colore* Mondadori, Milano
- Berlin, B., Kay, P. (1969) *Basic Color Terms. Their Universality and Evolution*, Berkeley - Los Angeles, University of California Press
- Bertolini, L. (2002) *Il colore delle cose, La grammatica del concetto in Husserl e Wittgenstein*, Guerini e Associati, Milano
- Bouissac, P. (1998) *Encyclopedia of Semiotics*, Oxford University Press, New York
- Brusatin, M. (2013) *Storia dei colori*, Einaudi, Torino
- Calvet, L. -J. (1975) *Pour et contre Saussure: Vers une linguistique sociale*, Payot, Paris
- Eco, U. (1979) *Lector in fabula*, Milano
- Guimaraes, L. (2004) *Cor como informacao*, Annablume, Sao Paulo
- Goldmann, L. (1962) *Dijalektika istraživanja*, Masleša, Sarajevo
- Harway, D. (2004) *The city is a body politicu* Schneider and Sussr Wounded cities, destruction and reconstruction in a globalised world, University of Texas Press
- Holdcroft, D. (1991) *Saussure: Signs, System, and Arbitrariness*, Cambridge University Press, Cambridge
- Ivančev, J. (2010) *I colori del terrore*, FBE edizioni, Cremona
- Kress, G., Van Leeuwen, T. (2006). *Reading Images*. Routledge London New York
- Marcuse, P. (1999) *Identity, Cities and space*, Universita Trieste
- Pastoreau, M. (2006) *Il piccolo libro dei colori*, Einaudi, Torino
- Pastoreau, M. (1987) *L uomo e il colore, storia e Dossier n 5* Giunti Firenze
- Rousseau, R. L. (1959) *Les couleurs, Contribution a une philosophie naturelle*, Flammarion, Paris
- Sambursky, S. (1990) *Il sentimento del colore: l'esperienza cromatica come simbolo, cultura e scienza*, Red, Como

SLOVO O MOSTARU

- Sharpe, L. T., Stockman, A., Jägle, H., Nathans, J. (1999) *Opsin genes, cone photopigments, color vision and color blindness in Gegenfurtner KR, Sharpe LT (a cura di), Color Vision: From Genes to Perception, Cambridge University Press*
- Trstenjak, A. (1978) *Čovek i boje*. Beograd: Nolit, 1978
- Vučković, R (1969 b) *Značenje boja*, Svjetlost Sarajevo
- Younès, C. (2010) *Philosophie de l'environnement et milieux urbains*, La Découverte, Paris
- Witgenstein, L (2008) *Opaske o bojama*, Fedon, Beograd
- Zanoni, F. (2013) *La citta divisa conflitualita confini prove de comunita* Universita' di Bologna

Tekstovi

- Bozzi, P. (1999) "Introduzione all'edizione italiana" in Gibson, *Un approccio ecologico alla percezione visiva*, Milano
- Kandinski, V. (1999) *Duh apstrakcije*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti
- Popović, M. (2015.) "Konceptualizacija boja u lirskom diskursu A. B. Šimića" U *Zbornik radova Naučni skup Slovo o Šantiću, Šimiću i Džumhuri*, 24. 25.04. 2014 FHN Mostar
- Terzić, D. (2019) *Interpretacija komatskih kodova kroz historiju I u različitim modernim kontekstima*, u *In medias res* Vol 8 no15, Zagreb

Rječnici i enciklopedije:

- Dictionnaire des symboles* (1969) Laffont –Jupiter, Paris
- Dizionario della comunicazione* (2012) Salesiana, Roma
- Lurker, M. (1990) *Dizionario delle immagini e dei simboli biblici*, Paoline, Milano
- Miletić, M., Miletić, N. (2012) *Komunikološki leksikon*, Megatrend Univerzitet, Beograd
- Sordi, I. (1987) *Dizionario dei simboli*, Rizzoli, Milano

Web izvori:

- Addressing the Houses: The Introduction of House Numbering in Europe*. URL datum pristupa 17.11.2021.
- <http://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-26875363>, datum pristupa 15.11.2021.
- <http://glasbrotnja.net/vijesti/bosna-i-hercegovina/u-bih-ne-postoji-ili-se-ne-provodi-zakon-o-oznacavanju-ulicatrgova-ni-gps-uredaj-vas-nebi-mogao-pronaci> datum pristupa 22.07.2019.

ZBORNIK RADOVA

Izabrane pjesme, Diogen:

http://www.diogenpro.com/uploads/4/6/8/8/4688084/aleksa_anti_izabrane_pjesme.pdf, datum pristupa 20.12.2021.

Pastorau M. (Predavanje u Luvru 13. Dec 2012) <http://www.louvre.fr/lescouleurs-du-moyen-agemichel-pastoureau>, datum pristupa 18.3.2018.